

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

XIV. - XV. YÜZYIL ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ TIP METİNLERİNDE YER ALAN FARŞÇAVE GREKÇE MENŞELİ TERİMLERİN YAZIMINDAKİ TUTARSIZLIKLARA BAZI ÖRNEKLER* SOME EXAMPLES TO INCONSISTENCY OF PERSIAN AND GREEK ORIGIN WORDS' SPELLING WHICH IS SITUATED IN XIV. - XV. CENTURY OLD ANATOLIAN TURKISH MEDICAL TEXTS

Anıl ÇELİK**

Öz

Eski Anadolu Türkçesi tıp metinleri oluşturulurken imla konusunda tutarlı bir sistem ortaya koyulamamıştır. Hem Türkçe terimlerin hem de Arapça, Farsça ve Grekçe gibi dillerden alıntılanan kelimelerin yazımında çeşitli uyumsuzluklar göze çarpar. Türkçe terimlere nispeten yabancı menşeli terimlerin imlasındaki aykırılıklar daha fazladır. Bu noktada bilhassa Farsça ve Grekçeden dilimize geçen terimlerin yazımı konusu çeşitli dilsel sebepler dolayısıyla ön plana çıkar. İşbu makalede Eski Anadolu Türkçesi tıp metinlerinde yer alan Farsça ve Grekçe menşeli terimlerin yazımlarındaki tutarsızlıkların muhtemel sebeplerinden bahsedilecek ve XIV.- XV. yüzyılın dört Türkçe tıp eserinden konuya uygun örnekler ayıklanarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler : Eski Anadolu Türkçesi, Tıp Metni, Yazım, İmla, Grekçe, Farsça.

Abstract

While forming Old Anatolian Turkish medical texts, it couldn't been created a consistent system about spelling. Neither Turkish terms nor Arabic, Persian and Greek origin terms' spelling is coherent. Contradictions in foreign origin terms' spelling are relatively more than the spelling of Turkish terms. At this point, the issue of the Persian and Greek origin terms' spelling come into prominence due to some linguistic reasons. In this article, we will mention the probable reasons of the inconsistency of Persian and Greek origin words' spelling in aforesaid texts. Furthermore, we will choose examples about the subject which are situated in four important XIV.- XV. century Turkish medical texts and we will analyze them comparatively.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Medical Text, Spelling, Dictation of Words, Greek, Persian.

Giriş

Eski Anadolu Türkçesi tıp metinleri oluşturulurken Türkçe terim kullanmak kaygısına düşülmemiş bununla beraber tamamen yabancı dillerdeki kullanımlar da tercih edilmemiştir. Aynı kelime bazen Türkçe, bazen Arapça, bazen Farsça, bazen Grekçe ve bazen de diğer dillerdeki karşılığıyla kullanılmış ve hatta bazen bu terimlerin geçtiği yerlerde Türkçe veya diğer dillerdeki karşılıkları kelimelerin hemen ardından yazılarak belirtilmiştir. Eserlerdeki yabancı menşeli terimlerin yazımında orijinal dillerdeki biçimlere uyulmaya çalışılmıştır ancak bir imla birliği oluşturulduğundan bahsetmek mümkün değildir. Türkçe terimlerin imlasında da gözlenen bu tutarsızlıklar, dönemin tıp eserleri ortaya çıkarılırken en çok alıntının yapıldığı dil olan Arapçadan geçmiş terimlerin yazımında gözle görülür bir artış göstermektedir. Söz konusu alıntılar Farsça, Grekçe ve diğer dillerden yapıldığında ise çeşitli dilsel sebeplerle bu uyumsuzlukların oranının daha da arttığı gözlemlenecektir. Aşağıda, sözü edilen dilsel sebepleri açıklamaya çalışacağız. Bunun için ise öncelikle Anadolu Sahasında yazılan ilk Türkçe tıp eserleri, bu eserlerin yazıldıkları ortam, yazılış amaçları, müellifleri, müstensihleri ve mütercimleri hakkında genel bilgiler vereceğiz.

1. Anadolu'da Sahasındaki Tıpla İlgili İlk Türkçe Çalışmalar***

Anadolu Sahasında Türkçe yazılmış ilk tıp metni, yazılış tarihi tam olarak bilinmeyen ve Amasya Emiri Halifet Alp Gazi adına Türkçeye çevrilen, Hoca Bereket'in XIII. yüzyılın başlarında yazdığı *Tuhfe-i Mübârizî* isimli eser olarak gösterilmektedir. Tarihi bilinen ilk çeviri ise çevireni bilinmeyen ve Aydınoğlu Umur Bey'in (1340-1348) isteğiyle yazılmış olan *Müfredât-ı İbn-i Baytar Tercümesi*'dir. (Canpolat, 2007:9) Bu eser, XIII. yüzyılın ünlü botanik bilgini İbnü'l Baytar'ın *Kitâbu'l- câmi' fi'l-edviyeti'l müfredede* isimli kitabından, kısaltılarak yapılan bir çeviridir. (Adıvar, 1970:13)

İshak Bin Murad'ın yazdığı *Edviye-i Müfredede* yazılış tarihi kesin olarak bilinen ilk telif eserdir. 1389'da Gerede civarında yazıldığı bilinmektedir. Bu eser dört bölümden oluşur. Tek başlarına ilaç olarak kullanılan maddeler, uygulamalı tıbbı yani tedaviye yönelik öneriler, çeşitli ilaç terkipleri ve cinsel konularla alakalı bilgiler, dört kısımdan oluşan Arapça-Farsça Terimler Sözlüğü kitabın içeriğini oluşturur.

* Bu makalenin özeti, 1-4 Eylül 2016 tarihinde Roma'da düzenlenen "XI. European Conference on Social and Behavioral Sciences" isimli kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

*** Bu başlığın içeriği tarafımızca 2014 yılında hazırlanan "*Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a Giriş-İnceleme-Metin-Dizin*" isimli basılmamış yüksek lisans tezinden alıntılanmıştır. Sözü geçen çalışmanın künyesi makalenin kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Çevireni belli olmayan ve Ali Bin Abbas El-Mecusi'nin yazmış olduğu *Kâmilü's-Sinâ'at'üt-Tıbbiye*'nin bir bölümünün Türkçeye tercümesini ihtiva eden "*Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a*" isimli eserin de Edviye-i Müfrede ile aynı dönemlerde yazıldığı söylenilmektedir." (Çelik, 2014:5-6)

Hacı Paşa olarak da bilinen XIV. Yüzyılın en önemli tabiplerinden olan Celalüddin Hızır'ın 1381 yılında Aydınoğlu İsa Bey adına Arapça yazdığı "*Kitâbü's-sa'âde ve'l-ikbâl âlâ arba'a akvâl*" isimli eserinin Türkçeye tercümesi olan Müntahab-ı Şifâ da yine adı zikredilmesi gereken bir eserdir. Bu eser, üç bölümden meydana gelir. Teorik ve pratik tıbbî bilgilerin yer aldığı birinci bölümün yanı sıra ikinci bölümde yiyecek, içecek ve ilaç türlerine, üçüncü bölümde ise hastalıklar ve sağaltımlarına yer verilir. (Çelik, 2014:6) (Önler, 1999)

Adı geçen eserlerin dışında Teshîl, Tervihü'l-Ervâh, Kemâliyye, Sultâniyye, Kitâbü'l-Müntahab fi't-Tıbb (Müntehib), Yâdigâr-ı İbn-i Şerif, Zâhire-i Murâdiye, Mürsid, Terceme-i Tıbb-ı Nebevî, Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinu's-Sürûr, Hazâ Kitâb-ı Hülâsa-i Tıbb, Terceme-i Akrabâdîn, Hazâinu's-Sa'âdât, Cerrâhatü'l-Hâniyye, Mücerreb-nâme vb. gibi eserler de yine XIV. -XV. yüzyılda Anadolu sahasında yazılan ilk Türkçe tıp metinleri olarak anılmaktadır.

Makalemizde imla karşılaştırmaları için kaynak olarak kullanılacak dört eserden biri olan ve adı yukarıda zikredilen "Müntehib" ise Çelebi Mehmed adına Abdülvehhâb bin Yûsuf İbn Ahmed El-Mardânî tarafından yazılmıştır. Eserin Hatice Şahin tarafından çalışılan Bursa Haraççı 1149/5 numarada kayıtlı nüshası (Şahin, 2007) bu çalışmamızda kaynak olarak alınan nüsha olacaktır.

Müntehib ile beraber karşılaştırmamıza konu olacak diğer üç eser; Müntahab-ı Şifâ (Önler, 1999), Edviye-i Müfrede (Canpolat-Önler, 2007) ve Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a (Çelik, 2014) isimli eserlerdir.

2. İncelenen Metinlerdeki Farsça ve Grekçe Menşeli Terimlerin Yazımlarına Genel Bir Bakış

Farsça ve Grekçe menşeli terimlerin Anadolu sahasında yazılmış Türkçe tıp metinlerindeki yazımlarının tümünü ortaya koymak için dönemin tıp metinlerinin hepsinin taranması gerekir. Bu metinlerin içinden bir örneklem seçip karşılaştırmaya tabi tutmak ise genel bir inceleme yapmak adına yeterli malzemeyi bizlere sunacaktır. Bu nedenle döneme ait dört eser seçip karşılaştırmayı tercih ettik.

Adları yukarıda zikredilen eserlerin karşılaştırma için seçilmesinin başlıca nedeni nispeten erken dönem tıp metinleri olmalarıdır. Oğuz Türkçesinin Anadolu Sahasında yazı dili olarak yerleşmeye başlaması XIII. yüzyıla tekabül eder. Bu yüzyıla beraber Oğuz Türkçesi kullanılarak telif-tercüme birçok eser verilmiş ve Anadolu Selçukluları döneminde yazı dili olarak kullanılan Arapça ve Farsça yerini aşama aşama Türkçeye bırakmaya başlamıştır. XII. yüzyılda Orta Asya coğrafyasında Oğuzca yazılmış Tabîbnâme isimli telif bir tıp metninin varlığı bilinmekle birlikte (Alper, 2016:18-23) Anadolu sahasındaki Oğuzca tıp metinlerinin yazılmaya başlanması XIV. yüzyılı bulur. Yani Anadolu sahasında ortaya konan diğer Türkçe eserlerle tıp metinlerinin ortaya çıkışları arasında yaklaşık yüz yıllık bir fark vardır. (Doğan, 2008:1323) Anadolu sahası tıp dilinin şekil almaya başlamasından itibaren müellifler Arap ve Fars kaynaklarından beslendikleri için eserlerin muhtevasında zaten bolca yer alan bu dillere ait terimler XV. yüzyıldan sonra kendilerini iyiden iyiye hissettirmeye başlar. "*Bu dönem ürünlerinde az da olsa eski Rumca sözcükler vardır ve bu sözcükler Rumcadan değil Arapça yoluyla ve genellikle de Arapçalaşmış biçimleriyle gelmişlerdir.*" (Önler, 1998:162)

Söz konusu devirde düzenli bir imla sistemi olmamasına rağmen, yılların ilerlemesiyle beraber dile yeni geçen yabancı terimlerin yazımlarında küçük oranlarda bile olsa belirli tutarlılıklar oluşmaya başlaması beklenir. Öyleyse, Anadolu sahası Türk dilinin yabancı tıp terimleriyle ilk defa karşılaştığı, tıbbî terminolojinin dilimize yeni yeni girmeye başladığı XIV.-XV. yüzyıl erken dönem Türkçe tıp eserlerinin yazımlarını incelemek araştırdığımız konuda daha doyurucu malzeme sağlayacaktır denilebilir.

"*Her alanın kendine özgü bir terminolojisi vardır. Türk tıbbının 14.ve 15. yüzyıllarda sahip olduğu terminolojiyi sağlıklı bir şekilde tespit edebilmek için, öncelikle bu tıbbın temelini oluşturan kuramsal çerçevenin belirlenmesi gerekir. Bilindiği üzere, bir kuramsal çerçeve oluşturulurken kullanılan iki temel yöntem mevcuttur. Bunlardan birincisi, daha önce üretilmiş olan bilimsel bilgilerin verici konumundaki uygarlıktan, alıcı konumundaki uygarlığa çeviri yoluyla aktarılması; ikincisi ise verici uygarlıkta bulunmayan bir bilimsel yöntemin geliştirilmesi ve bilgi üretiminde kullanılmasıdır. Burada verici uygarlık, Yunan Uygarlığının hemen hemen bütün önemli bilimsel birikimini Yunancadan Arapçaya aktaran İslam Uygarlığı, alıcı uygarlık ise Osmanlı Uygarlığıdır (Demir 2001:13). Bu şekilde, Anadolu'da 14. ve 15. yüzyıllarda Arapçadan Türkçeye tercüme edilen tıp eserlerinin yanında, yine bu Arapça tıp eserlerinin yapısı esas alınarak yazılmış Türkçe telif eserler de mevcuttur.*" (Kaya Gözlü, 2012:170)

Emel KAYA GÖZLÜ'nün "*Betimleyici Tıp Terimi Kavramı ve Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Metinlerindeki Betimleyici Terimler*" (Kaya Gözlü, 2012:170) isimli makalesinde yukarıdaki biçimde belirttiği üzere İslam tıbbının da Türk tıbbı gibi çeviri eserler aracılığıyla başladığını söyleyebiliriz. Öyleyse tıbbî terimlerin bir kısmı önce Grekçe ve Farsçadan Arapçaya ve Arapçadan da Türkçeye geçmiştir. Bu da söz konusu terimlerin yazımlarının Arapça terimlere oranla daha karmaşık bir hal almasına yol açan başlıca sebeplerden olmuştur.

Örneğin kimi zaman metinlerdeki Farsça terimlerin bazılarının yazımında terimin hem orijinal dilindeki imlası, hem orijinal dilden Arapçaya geçmiş biçimindeki imlası hem de bütün bu merhalelerden sonra Türkçeye geçmiş farklı bir imlası aynı anda gözlemlenir. Örneğin Farsça “merzengüş” terimi incelenen dört metinde hem orijinal “merzengüş” biçimiyle hem de bu terimin Arapçaya geçmiş biçimi olan “merzencüş” ikili kullanımıyla karşımıza çıkar. Farsça “mevîzeg” terimi, incelenen metinlerde hem söz konusu “mevîzeg” biçimiyle hem yine Farsçadan Arapçaya geçmiş “mevîzec” ve hem de bu iki yazımdan farklı olarak “mivîzec” şeklinde üçlü bir kullanımla yer almıştır.

Grekçe menşeli terimlerin yazımında ise durum biraz daha farklıdır. Önce Grekçeden Arapça veya Farsçaya o dillerden de Türkçeye geçen terimler; müellif, müstensih veya mütercimlerin genellikle Grekçe bilmemeleri ve bu terimlerin Arapça-Farsça imlalarının da yine çeviriye dayanması sebebiyle çok farklı şekillerde yazılarak metinlere yansıtılmıştır. Hatta bu noktada yalnızca müellif, müstensih yahut mütercimlere has yazımlara da rastlanabilmektedir. Örneğin “bâselik” terimi incelenen metinlerde hem bu biçimiyle hem de “basalık, bâsılık, baslık, bâsalık” gibi farklı biçimlerde saptanmıştır. Yahut bir terimin “kîrütî, kıyüt, kîrütü” şeklinde üç ayrı yazımı eserlerde kendine yer bulabilmiştir.

Eser yazarlarının Arapça, Farsça ve diğer yabancı dillere hâkimiyetlerinin yetkin olmayışı imla tutarsızlıklarına sebebiyet verebileceği gibi diğer dilsel sebepler göz önüne alındığında durumun yabancı dil hâkimiyeti ile bir ilgisi olmadığı da görülebilir. Bu noktada XIV.-XV. yüzyılın belli başlı tıp metni yazarlarının eğitim durumlarına göz atmak faydalı olacaktır. Örneğin bu çalışmada karşılaştırmalara konu edilmiş dört eserden biri olan Müntahab-ı Şifâ'nın müellifi, Hacı Paşa olarak da bilinen Celalüddin Hızır'dır.

“Celalüddin Hızır'ın doğduğu yıl konusunda bir bilgimiz yoktur. Ancak Konya'da doğduğunu ve burada bir müddet medrese eğitimi gördükten sonra öğrenimini sürdürmek amacıyla Mısır'a gittiğini biliyoruz. Mısırdaki Şeyh Muhammed bin Mahmud Ekmelü'd-din Bâbertî ve “Mantıkî” adıyla da bilinen Mübarekşah Mâlikî'den öğrenim görmüştür. Ders arkadaşları arasında Şemseddin Fenârî, Şair Ahmedî ve Simaone Kadısoğlu Şeyh Bedreddin gibi ünlü kişiler de vardır. Daha sonra hastalanması tıp öğrenimi görmesine neden olmuş ve bu alanda gösterdiği başarı üzerine ünlü Kalavun Hastanesi baştabibi olmuştur.” (Önler, 1990:3)

Müntahab-ı Şifâ'nın müellifinin kendi eliyle yazmış olduğu nüshanın elde olmadığı da belirtilmelidir. Fakat müstensihlerin eserlerin orijinal yazmalarını görmüş ve yazım açısından örnek almış olma ihtimalleri göz önünde bulundurulduğunda istinsah edilmiş yazmaların değerlendirilmesinde de müelliflerin eğitim durumlarının dikkate alınmasının gerekli olduğu anlaşılır.

Müntahab-ı Şifâ'nın, araştırmamıza konu olan ve Zafer Önler tarafından çalışılan Malatya nüshası en eski nüshadır ve 1547 yılında Muhammed el-Zencerî adlı bir kişi tarafından istinsah edilmiştir. Müstensih hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Fakat eserin yazılış tarihi ile istinsah edildiği tarih arasında yaklaşık iki yüzyıllık bir süre bulunuyor olması, eserin imlasında çeşitli değişimlerin yaşanmış olma ihtimalini bir hayli artırmaktadır diyebiliriz.

Araştırmamızda incelenen bir diğer metin de İshâk bin Murâd tarafından yazılmış olan Edviye-i Müfrede isimli eserdir. Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, aynı adlı çalışmalarında İshâk bin Murâd hakkında şu tespitlerde bulunmuşlardır; *“Şurası da dikkat çekicidir ki, gerçek bir bilimsel tutuma sahip olduğu anlaşılan İshâk bin Murâd, zaman zaman yararlandığı kaynakları belirtmekten kaçınmamıştır. ...Yine “sögüt” bölümünde verilen bilgiler, İshak bin Murad'ın kendi deneyimlerinden çıkardığı sonuçlara dayanmaktadır ki, onun bir tıp bilgini olduğunu, eserini yalnızca başka kaynaklardan aktarmalardan şeklinde yazmadığını göstermektedir.”* (Canpolat, Önler, 2007: 11-12)

Orijinal nüshası 1389 yılı civarında yazılan eserin, araştırmamıza konu olan, Mustafa Canpolat ve Zafer Önler tarafından çalışılan nüshalarından Paris nüshası 1495 istinsah tarihlidir ve eldeki yazmalar içerisinde en tutarlı olan nüshadır. Araştırmamızda incelediğimiz diğer nüsha ise Malatya nüshasıdır ve bu nüsha yukarıda bahsedilen Müntahab-ı Şifâ'nın Malatya nüshası ile birlikte ciltlenmiştir. Bu eserin müstensih de yine Muhammed el-Zencerî'dir. Eserin ilk yazmasıyla Paris nüshası arasında yaklaşık bir yüzyıl ve Malatya nüshası ile yaklaşık iki yüzyıllık bir fark göze çarpar.

Konu edinilen bir diğer eser ise Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdâni'nin Müntehib isimli eseridir.

“Eserin yazarı olarak bilinen Abdülvehhâb hakkında yeterince bilgi bulunmamakla birlikte Müntehab-ı fi't-tıb adlı eserin yanında Tercüme-i Kanunçe adlı bir eserinin de olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca yazarın 66 varaklık Bahnâme isimli, 23 varaklık Menâfi adlı eseri olduğu da İzzet Arda tarafından belirtilmiş ancak henüz bu eserlere ulaşılamamıştır.” (Şahin, 2007:10-11)

Eserin en eski tarihli nüshası Tire nüshasıdır ve bir tıp tarihçisi olan Ali Haydar Bayat tarafından çalışılmıştır. (Bayat, 2005) Biz ise araştırmamızda Hatice Şahin tarafından çalışılan Bursa nüshasını esas aldık. Bu nüshanın Tire nüshasına göre daha geç bir tarihte istinsah edildiği söylenebilir. Bursa nüshası ile Tire nüshası arasındaki başlıca farklar, Şahin'in çalışmasında genel bir biçimde ortaya konmuştur. (Şahin, 2007:8-11) Eserin yazım özellikleri de bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

İncelenen son eser ise mütercimi belli olmayan "Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a" isimli eserdir. İstinsah tarihi de belli olmayan bu eserin Bursa İnebey Kütüphanesi nüshası dışında bir başka nüshasına rastlanmamıştır. Söz konusu eser hakkında Anıl Çelik bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (Çelik, 2014)

"Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a (...) her ne kadar 1453 yılında Temürtaş Oğlu Umur Bey tarafından vakfedilmiş olsa da Adnan Adıvar ve Muharrem Ergin gibi önemli araştırmacılar; üslup, yazım ve nüshanın kâğıdının özellikleri açısından eserin XIV. yüzyıl yahut daha öncesine ait olduğu, görüşünü paylaşırlar. Şu halde söz konusu eserin Anadolu sahasında yazılan, Türkçe ilk tercüme tıp metni olma ihtimali ortaya çıkar ki bu ihtimal, eserin önemini daha da artırır." (Çelik, 2014:1)

Farsça ve Grekçe terimlerin imlasıyla ilgili yapılan karşılaştırma sonucunda eserin karşılaştırıldığı diğer üç esere oranla imla çeşitliliği açısından daha fazla malzeme içerdiği görülmüştür.

Tüm bunların dışında ise; dilde bir imla birliğinin olmaması, özensiz yazım, müellif, müstensih yahut mütercimin ağız özelliklerini esere yansıtması gibi etmenler bahsedilen yazım tutarsızlıklarına yol açmıştır.

Söz konusu tespitlerin analize tabi tutulabilmesi için adlarını evvelden zikrettiğimiz dört eserden yazım tutarsızlıkları içeren Farsça ve Grekçe menşeli örnekleri ayıklayarak aşağıda tablo şeklinde sıralayacağız.

3. İncelenen Metinlerdeki Farsça ve Grekçe Menşeli Terimlerin Yazımındaki Tutarsızlıklara Bazı Örnekler

Aşağıdaki tablo oluşturulurken seçilen dört eserin en azından ikisinde yer alıp birden fazla yazımı gözlemlenmiş Farsça ve Grekçe menşeli terimlerin listeye alınması tercih edilmiştir. Terimlerin etimolojik kaynakları konusunda sözü edilen eserlerin dizinlerinde verilen bilgiler esas alınmıştır. Unutulmamalıdır ki incelenen eser sayısı arttıkça listeye eklenebilecek ürün sayısı da artacaktır. Listenin oluşturulmasındaki amaç bu konuda bir örneklem ortaya çıkarmaktır.

Tablo 1				
Müntahab-ı Şifa	Müntehib	Edviye-i Müfrede	Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a	Menşei
afsentin	afsentin – afestenin – enfestin	(-)	afsentin - afsentın	Grekçe
(-)	bābadyā – bābadye	bābādyā	bābad – bābād – bābadda - bābadyā	Farsça
bādām	bādām - bādem	bādām	bādām – bāzām - bāzem	Farsça
bādilcān - bādincān	badilcan- bādincān	bādincān	(-)	Farsça
bādrenbūya - bādrençbūya	bādrençūbe	bādrençbūya	bāzrencebū	Farsça
bāselik	basalık – bāsılık – baslık	bāselik	bāsalık - bāselik	Grekçe
belādır	(-)	belādır	bālādūr - belādūr	Farsça
bādever	(-)	(-)	bāzered - bāzeverd	Farsça
bıgānūs	(-)	bıgānūs	(-)	Grekçe
būzeydān	būzeydān	būzeydān	(-)	Farsça
cevāv	cevāv	cevāv	cevāv - cevav	Farsça
cünd-i bīdester	cünd-i bīdester	cünd-i bīdester	cenz-i bādester - cenzi bāzestur	Farsça
dāng - deng	deng	deng	dānik – dānik – deng - danç	Farsça
dārçini	darçini	dārçini	dārçini – dārçini – dārşini	Farsça
fārsi - pārsice	pārsi	fārsice - pārsice	fārisi – pārisi	Farsça
fulūniyā	fulūniyyā	fuluniyā	(-)	Grekçe
(-)	kendene - kendāne	gendenā - gendene	gendene	Farsça
gūlengūbin	gūlengūbin	gūlengūbin	gūlengūbin - cūlencūbin	Farsça

hōrōs	horos	hōrōs	hōrōs	Farsça
hurmā	hurma	hurmā	hurmā - hurma	Farsça
isfanāḥ	isfanah	(-)	isfanāḥ	Grekçe
isfidāc – isfidbāc	isfidāc	isfidāc - isfitāc	isfidāc – isfidāc – isfizābāc - isfizābāc - isfizāc	Farsça
jengār – jencār - zencār	jengār – zencār - zengār	(-)	jengar - zencār	Farsça
jīve	jīve	(-)	cīvā - cīve	Farsça
kaṅtariyūn	(-)	(-)	kaṅtūriyūn	Grekçe
kehrubā	kehribā	kehrubā	kehrubā	Farsça
ķīrūtī - ķīyrūt	(-)	(-)	ķīrūtī - ķīrtū	Grekçe
kişnic - kişnīz	kişnic	kişnic - kişnīz	kişnic	Farsça
lāciver – lāciverd - lājiverd	lājiverd	(-)	lāciver	Farsça
lāden	lādān - laden	lāden	lāden, lādīn, lāzen	Farsça
māmişā	māmişā	(-)	māmişā	Farsça
māye-hōş	māyhōş	māye-hōş māyhōş	mayā-hōş - māyā-hōş - māye-hōş	Farsça
(-)	māziryūn	(-)	māziryūn	Grekçe
merzengūş	merzengūş - merzencūş	merzencūş	merzencūş	Farsça
meşrūzīṭūs	(-)	(-)	meşrīṭiyūs - meşrūdīṭūs	Grekçe
mevīzec - mevīzeg	mevīzec	mevīzec	mīvīzec	Farsça
mürdeseng	mürdeseng - mürdesenc	(-)	mürdāseng, mürdesenc, mürdāsek, mertek	Farsça
(-)	nişter	(-)	neşter	Farsça
nīm-birşit	(-)	nīm-birşit	nīm-birşit, nim-birşit	Farsça
nişeste	nişasta - nişāste	nişeste	nişāstā , nişāste, nişeste, nişeste	Farsça
nūşādır	nişādır – nişādūr	nūşādūr	nūşādır	Farsça
puḥte	(-)	puḥte	(-)	Farsça
rāsen	rāsenc	(-)	rāsen	Farsça
rāzyāne	rāziyāne	rāzyāne	rāziyāne, rāziyānā, rāziyānec	Farsça
saḫmūniyā	saḫmuniyā	saḫmūniyā	saḫmūniyā	Grekçe
sebkinec, sekbinec	(-)	sekbinec	(-)	Farsça
sersām	sersām - sermsām	sersām	(-)	Farsça
sīsāliyūs	(-)	(-)	sesāliyūs, sīsāliyūs	Grekçe
sikencübīn, sikengübīn, sirkencübīn, sirkengübīn,	sirkengübīn	sirkengübīn	sikencübīn, sikengübīn sirkengübīn,	Farsça
(-)	(-)	şāhbellūṭ	şāhbellūṭ, şāhbilid	Farsça-Arapça
şāhtere – şāhterec-şhtere - şhterec	şāhterec	şāhtere - şhtere	şāhtere - şāhterec -şāhterā	Farsça

şīrūḡan	şīrlīḡun – şīrluḡun – şīruḡun	şīrūḡan	Şīrlīḡūn	Farsça
şōrbā – şōrvā	şōrvā - şovra	şōrbā – şōrvā	şōrbā – şōrvā - şōrvā	Farsça
ṭatranbū	ṭatranbu	ṭataranbū	(-)	Grekçe
terāncübīn – terāngübīn – terencübīn- terengübīn	terāngübīn - terengübīn	terāncübīn – terāngübīn- terengübīn	terencübīn - terencübīn - terengübīn	Farsça
toḥmekān	toḥmekān	toḥmekān	toḥmekan	Farsça
tūzerī	(-)	tūderī	(-)	Grekçe
usḡuṭūrī	(-)	(-)	usḡuṭūrī - usḡuṭūrī	Grekçe
usṭuḡūdūs	ustuhuṭuz - ustuḡudus	usṭuḡūdūs	usṭuḡūdus	Grekçe
uṣṭurgār - uṣṭurgāz	(-)	uṣṭurgār	(-)	Farsça
zīrbāc - zīrvā	(-)	zīrbāc - zīrbā	zīrbāc - zīrvā	Farsça
zernīḡ	zernīḡ	zernīḡ	zirnīḡ	Farsça
zūsntāriyā	(-)	zūsntāriyā	(-)	Grekçe

Sonuç

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bir imla birliği olmaması çeşitli dilsel sorunlara yol açar. Bu durum dönemin tıp metinlerinde de kendini açıkça belli eder. Yabancı menşeli terimler söz konusu olduğunda imla sorunları bir hayli artış gösterir. Eğer bu yabancı terimler Eski Anadolu Türkçesine çeviri eserler aracılığıyla giriyorsa ve çevirilerin kaynak olarak aldıkları eserlere de bir başka dilden girmişlerse, böyle terimlerin yazımındaki sorunlar daha da ön plana çıkar. İşte Eski Anadolu Türkçesine giren Farsça ve Grekçe menşeli tıp terimlerindeki yazım sorunlarının ön plana çıkması da genellikle bundandır. Çünkü tıbbî terminoloji konusunda “*verici uygarlık, Yunan Uygarlığının hemen hemen bütün önemli bilimsel birikimini Yunanlardan Arapçaya aktaran İslam Uygarlığı, alıcı uygarlık ise Osmanlı Uygarlığıdır.*” (Kaya Gözlü, 2012:170) Yine dönemin Türk müelliflerinin beslendiği Arapça kaynaklardaki Farsça terimlerin yazım farklılıklarının bir üçüncü merhale olarak dilimize geçişi esnasında da benzer çoklu kullanımlar ortaya çıkabilmektedir. Tüm bunlarla beraber dönemde imla konusunda sistemli kuralların olmayışı, yazıcıların yabancı dillerle ilgili hâkimiyet problemleri, ağız özelliklerini eserlere yansıtmaları, tamamen kendilerine has yazımlar tercih etmeleri, özensiz ve aceleci yazmaları gibi sebepler de imla tutarsızlıklarına yol açabilmektedir.

Dönemin Türkçe dört tıp metninden ayıklayıp sıraladığımız ürünler ise bu konuda imla analizleri yapmayı amaçlayan araştırmacılara karşılaştırma fırsatı sunabilecek bir örneklem olarak değerlendirilebilir. Daha derin bir araştırma ile dönemin bütün tıp metinlerinin taranması ve terimlerin tüm yazımlarının ortaya konması ise leksikolojik açıdan oldukça yararlı bir tutum olacaktır kanısındayız.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Abdülhak Adnan (1970). *Osmanlı Türklerinde İlim, (II.baskı)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ALPER, Mehtap (2016). “Büyük Selçuklulara Ait İlk Türkçe Telif Eser: Tabîbnâme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, S. 45, ss.18-23.
- BAYAT Ali Haydar (2005), *Kitâbü'l-Müntahab fi't-Tıbb (İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım)*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını.
- CANPOLAT, Mustafa (2007). ÖNLER Zafer, *İshak Bin Murad Edviye-i Müfredde*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÇELİK, Anıl (2014). *Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a Giriş-İnceleme-Metin-Dizin*, Bursa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DEMİR, Remzi (2001). *Osmanlılarda Bilimsel Düşüncenin Yapısı*, Ankara: Epos Yayınları.
- DOĞAN, Şaban (2008). “14.-15. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Söz Dizimi Aykırılıkları”, *TDK VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri Yoğun Diski*, ss.1323-1347.
- KAYA GÖZLÜ, Emel (2012). “Betimleyici Tıp Terimi Kavramı ve Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Metinlerindeki Betimleyici Terimler”, *Tübar*, XXXI-/2012-Bahar, ss.-169-178.
- ŞAHİN, Hatice (2007). *Abdülvehhab bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mardani, Bursa Haraççı 1149/5, Müntehib, Dil Özellikleri, Metin- Dizin- Tıpkı Basım*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.
- ÖNLER, Zafer (1990). *Celalüddin Hızır, (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ, Giriş, Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖNLER Zafer (1998). “XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı”, *Kebikeç*, Yıl: 3, S.6, ss. 157-168.
- ÖNLER Zafer (1999), *Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*, İstanbul: Simurg Yayınları.